

FENOMENOLOGIE VOLNÍHO JEDNÁNÍ

ROLE PROŽITKU ZÁMĚRU JAKO AGENCY CUE POCITU
JEDNÁNÍ

Ondřej Bečev
LF MU, Brno
FIS VŠE, Praha,
ondrej@becev.cz

Nicovské filosofické kolokvium 2013
12. 5. 2013

O čem je tato prezentace

- Přehled současného stavu fenomenologie motorického jednání
- Utřídění pojmosloví v oblasti volných akcí
- Předběžné vymezení vztahu *agence* a *intence* (SoA, AoI).

Paper

Fenomenologie volní akce: motorické intence a pocit záměru
– KUZ 2013

- Pohledem do mých myšlenek provázejících zrod nového paperu a rozhovorů s G. Vosgerauem.

Fenomenologie?!

Fenomenologie - disciplína vs. struktura
zkušenosti

Kognitivní věda jako nepřítel fenomenologie
– skepticismus introspekci.

Jednání a akce

Jednání (agency) – goal oriented,
intencionální, reflektovaný, záměrný.
Beliefs, desires

Akt (action) – pouhé chování.

- Distinkce **jednání** od **aktu** je v reálném životě obtížná
- Proč je to pro nás důležité? Jaká je spojitost s Nicovským tématem?

Etika lidského jednání

- Etický rozměr jen u **jednání** VS. **akt (chování)**, který nemá etický rozměr.
- Předpokladem etiky je *pocit zodpovědnosti za akt* a jeho výsledek.
- Zkoumání okolností vzniku tohoto pocitu, a souvislosti s *pocitem záměru*, je tudíž pro etiku podstatným momentem

Etika a pocit jednání

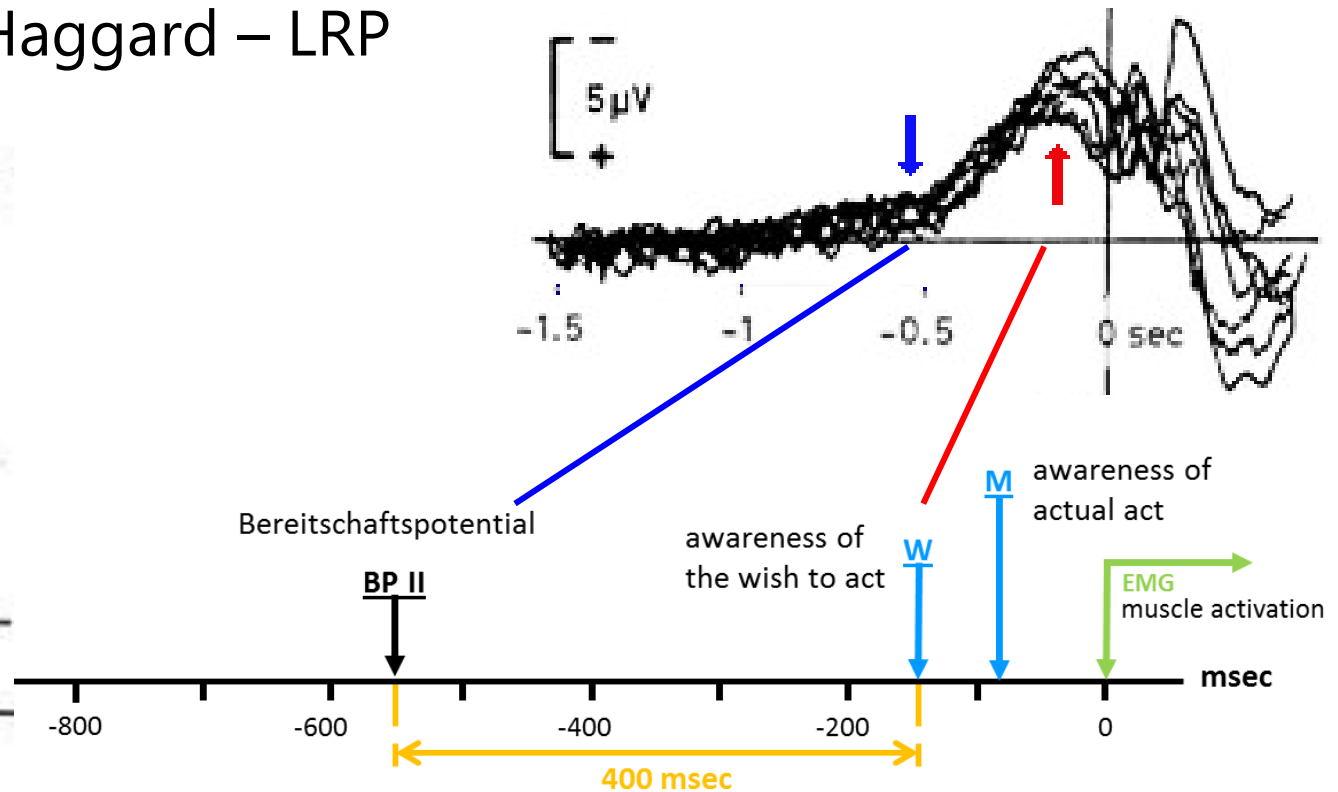
Pocit zodpovědnosti je patrně soud založený na pocitu jednání a pocitu záměru.

Struktura přednášky:

- Pocit jednání
  - Sense of Agency, Experience of Agency
- Pocit záměru
  - Awareness of Intention
- Awareness of Intention jako agency cue
Feeling of Agency

Empirický výzkum svobodné vůle

- Posledních cca 20 let dynamický vývoj
- Benjamin Libet – *Bereitschaftspotential*
- Patrick Haggard – LRP

Fenomenální prožitek záměru

Výklad o vědomém prožitku motorických záměrů postavíme kolem dvou zásadních pojmů:

Sense of Agency a **Awareness of Intention**.

Terminologie

- Obrovská proliferace pojmů, bez řádné specifikace jejich vztahu
- Nesystematické užití pojmů i na úrovni jednoho autora.

(Pacherie 2006)

PROŽITEK JEDNÁNÍ

Sense of Agency, Experience of Agency

Sense of Agency

Sense of Agency (SoA) je *pocit, že já jsem tím, kdo způsobuje, nebo generuje, danou akci.*

- Např. že *„jsem to já, kdo způsobuje, že se něco pohybuje“*,
nebo, že *„jsem to já, kdo způsobuje nějakou myšlenku v
mém proudu vědomí“* (Gallagher 2000)
- *„prožitek ovládnání jak vlastních akcí, tak skrze ně i událostí
ve vnějším světě“* (Haggard 2009)

Problém pojmu

- Pojem SoA velice brzy příliš generickým
- Rozdílné užití u různých lidí
- Příliš široká kategorie

- Proto Gallagher (2000) definuje základy současné terminologické diskuse a odlišuje *sense of agency* od *sense of ownership*.

Sense of Ownership

- **Sense of Ownership (SoO):** je *pocit, že jsem to já, kdo zakouší vnímané.*
- Například pocit, že se hýbe mé tělo, bez ohledu na to, zda se jedná o pohyb volní nebo mimovolní.
- Gallagher opírá tuto svou distinkci o dichotomii *minimálního a narativního já* a dokazuje neplatnost *imunity vůči omylu z chybné identifikace* u já jako subjekt.

(Gallagher 2000)

SoA a SoO

- Při normální zkušenosti volní nebo chtěné akce se SoA a SoO shodují a jsou neodlišitelné. *Když se natáhnu pro hrnek, vím, že to je můj úkon.*
- Tento **obvyklý** společný výskyt a shoda nás může vést ke (zavádějícímu) chápání pouhého *vlastnictví akce* (děje se to mě) jakožto *jednání samotného* (já to dělám): tedy, že vlastník akce je tou osobou, která je (specifickým způsobem) kauzálně zapojená do vytváření akce.
- I přes obvyklý spoluvýskyt se však jedná o **dva různé mechanismy**.

SoA a SoO

- Rozlišovat mezi SoA a SoO možno vcelku dobře již v případě mimovolní akce.
- Mohu sice potvrdit vlastnictví pohybu – to jest *mám pocit, že já jsem ten, kdo se pohybuje nebo je pohybován* – a mohu jej připsat sám sobě jakožto svůj pohyb, ale nemusím mít pocit **zapříčinění** nebo kontroly tohoto pohybu.
- Tehdy bychom řekli, že **mám sense of ownership**, ale **nemám sense of agency**.
- A přesně taková situace dle Gallaghery dává vzniknout pocitu vkládání myšlenek u schizofrenního onemocnění.

Příklad distinkce – Schizofrenie

Příklad *schizofrenie* - nutnost rozlišovat *Sense of Agency* od složky *Sense of Ownership*.

(Gallagher 2000)

Pacient se schizofrenií, trpící intrapsychickými halucinacemi, jako je *vkládání myšlenek*, může například tvrdit, že on není tím, kdo myslí nějakou konkrétní myšlenku.

„Do mé mysli jsou vkládány myšlenky jako třeba “Zabij Boha”. Je to, jako kdyby běžely v mé mysli, ale není to tak. Pochází od tamtoho chlápka, Chrise. Jsou to jeho myšlenky“.

Poruchy SoA a SoO

Fenomény, jako *blud kontroly*, *sluchové halucinace* a *vkládání myšlenek* spojené spíše s poruchou sense of agency, než se sense of ownership.

Narušení SoO: *Syndrom cizí ruky* (alien hand syndrome)

Rubber Hand Illusion – ošálení SoO a body modelu.

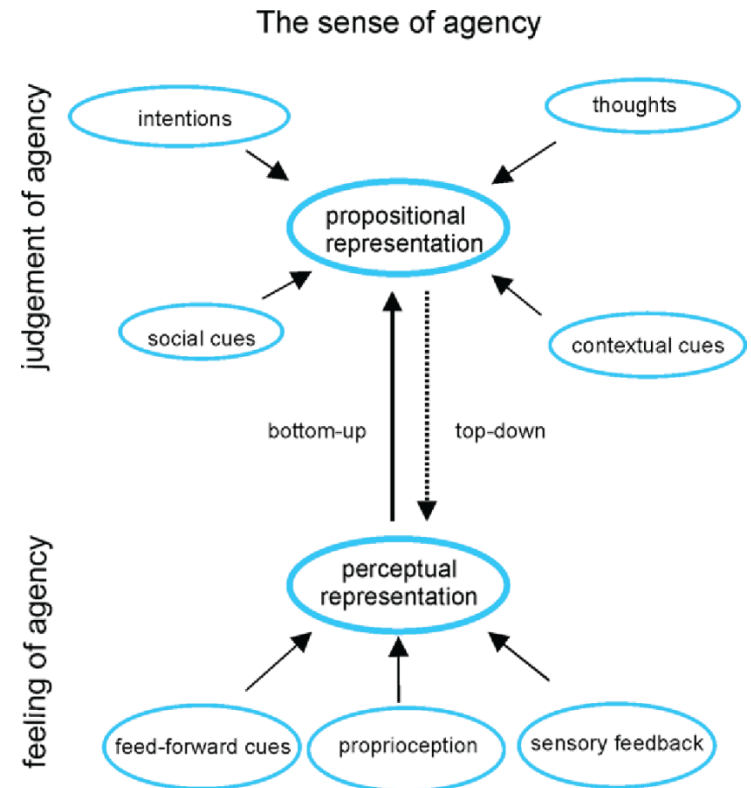
Pocit a soud jednání

- Namísto SoA pojem **Experience of Agency** (EoA): *registrace, že já jsem iniciátorem svých akcí.*

Model *Two-step account of agency*

SoA / EoA = FoA a JoA

- Složka *prožitku a soudu*

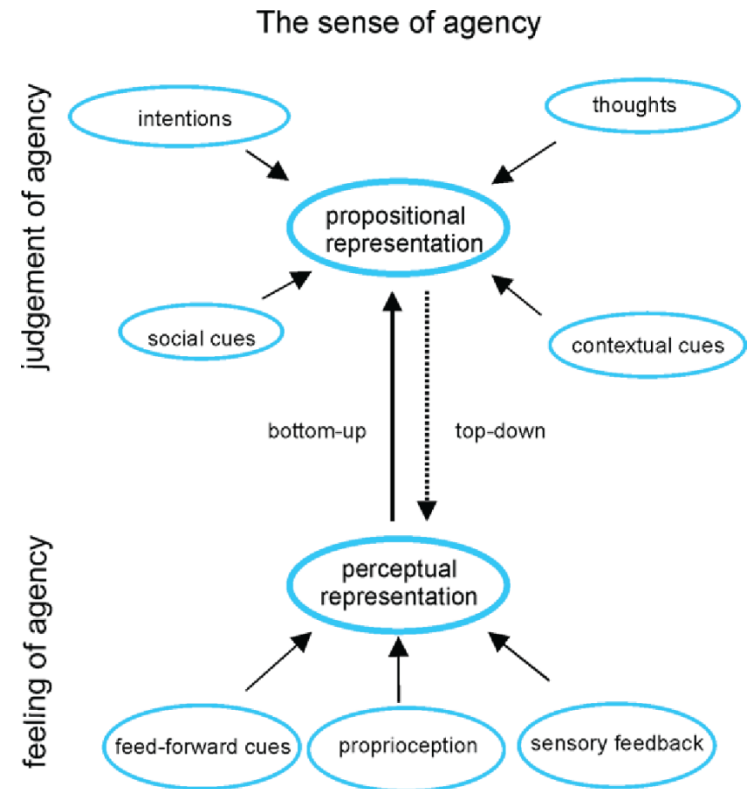
(Synofzik et al., 2008)

Dvoustupňový model agence

Feeling of Agency -

předpojmový, nízkourovňový pocit bytí agentem dotyčné akce. Subjektivní pocit kontroly akce. Implicitní aspekt SoA. P-consciousness (Block 2007)

Judgment of Agency - soud o jednání, explicitní, konceptuální, interpretativní soud o tom, že jsem agentem. Explicitní aspekt SoA. A-consciousness

(Synofzik et al., 2008)

Dvoustupňový model agence

- Běžně je sice FoA dostatečným pro následnou přítomnost JoA, ale explicití JoA vyžaduje *dodatečnou kognitivní funkci* monitorování výsledku akce.
- Jako takový je tedy **citlivý vůči post-hoc faktorům**, které mohou „zpětně“ ovlivňovat fenomenální prožitek.
- Např: vnímané časové umístění AoI se zdá být plně ustaveno až po vykonání odpovídající akce (Lau2007) nebo Color-Phi a Cuttaneous Rabbit Illusion.

PROŽÍTEK ZÁMĚRU

Conscious intention, Awareness of Intention

Prožitek záměru (intence)

- fenomén *uvědomění si intence* (awareness of intention, conscious awareness of intention)
- všímá si aspektu agence, který souvisí s *intencí*.
- zpravidla chápán v kontextu motorických intencí, tj. záměrů uplatňovaných v motorickém jednání, které jsou experimentálně testovatelné.
- Mentální intence ?

Awareness of Intention

- Nejstálenější pojem pro uvědomění si vědomého záměru, *vědomá zkušenost záměru* (conscious intention)
- *vědomý prožitek (bytí si vědom) vlastního záměru vykonat (motorickou) akci.*
- *vědomé uchopení akce, kterou se agent chystá provést* (Lau 2012)
- Klasicky je *uvědomění* (awareness) považováno za substanciální a podstatnou kvalitu *intence*. Dnes debata

SOA A AOI

Vzájemný vztah

SoA a AoI

- SoA se týká jednání (agence),
- AoI prožitku záměru (intence)

- Ačkoliv v některých případech oba tyto koncepty pocitově překrývají (např. u Libetových experimentů s mačkáním tlačítka), v jiných situacích ukazují svou rozdílnost (např. rozhodnutí přestat kouřit, rozhodnutí kam jít na VŠ).

- Z hlediska fenomenálního aspektu se AoI překrývá s *pocitem agence* (feeling of agency) ale na rozdíl od něj se nevztahuje jen na motorické intence.

SoA a AoI

- SoA je vyvolán jak *prožitkem záměru* (AoI), tak volní akcí samotnou.
- To pak pocítujeme, jakoby naše volní jednání způsobovalo specifické události ve vnějším světě.
- **SoA** tedy nutně zahrnuje *prožitek externích smyslových důsledků* (tj. vnímanou změnu působení na sensorické orgány, přisuzovanou vlastní akci), kdežto **záměr** se poutá blížeji s přípravou a úsilím (soustředěním).

(Haggard, 2008)

Multifactorial Agency Integration

Gottfried Vosgerau:

- Čím a jak se spouští pocit jednání?
- Pocit FoA je generován na základě vícefaktorového mechanismu – MAI.
- external vs. internal cues
- **Externí:** propriocepce, vizální zpětná vazba
- **Interní:** awareness of intention.

AoI jako agency cue FoA

- Integrace *cues* na základě dynamického vážení.
- Podle Vosgeraua je AoI jedním z „agency cues“ pro FoA.
- Můj experiment: měření AoI. To nemožné přímo.
- Proto budu nejspíše měřit FoA za předpokladu, že je založeno čistě na AoI

Literatura

- GALLAGHER, S. Philosophical conceptions of the self: implications for cognitive science. *Trends in Cognitive Sciences*. 2000, 4, 1,
- HAGGARD, P. Human volition: towards a neuroscience of will. *Nature reviews. Neuroscience*. December 2008, 9, 12, s. 934–46.
- HAGGARD, P. – EIMER, M. On the relation between brain potentials and the awareness of voluntary movements. 1999, s. 128–133.
- LAU, H. et al. Awareness of Intention, 2012. 4.1
- LAU, H. C. – ROGERS, R. D. – PASSINGHAM, R. E. Manipulating the experienced onset of intention after action execution. *Journal of Cognitive Neuroscience*. 2007, 19, 1, s. 81–90.
- LIBET, B. et al. Time of conscious intention to act in relation to onset of cerebral activity (readiness-potential). The unconscious initiation of a freely voluntary act. *Brain: A journal of neurology*. 1983, 106 (Pt 3), 3, s. 623–42.
- PACHERIE, E. The phenomenology of action: a conceptual framework. *Cognition*. April 2008, 107, 1, s. 179–217.
- SHOEMAKER, S. Self-Reference and Self-Awareness. *The Journal of Philosophy*. 1968, 65, 19, s. 555–567. 3.1.1
- SYNOFZIK, M. – VOSGERAU, G. – NEWEN, A. Beyond the comparator model: a multifactorial two-step account of agency. *Consciousness and cognition*. March 2008, 17, 1, s. 219–39.
- SYNOFZIK, M. – VOSGERAU, G. – VOSS, M. The experience of agency: an interplay between prediction and postdiction. *Frontiers in Psychology*. 2013, 4, March, s. 1–8.

**DĚKUJI ZA
POZORNOST**